

As. frsk. Karin Skott
16.12.29.

IV 61
Kypsel

I fria pressens tjänst

af

A. A-II.

Efter en idé af *Heinrich Krebs*.

*Motto: „— och så obchagligt, tröst-
löst slutintrycket än är, måste det
medgifvas, att i denna blodiga satir
ingår åtskilligt, hvar till icke blott
verkligheten har att uppvisa motbil-
der, utan som eger en allmängiltigare
sanning“*

(Recension om „Sanna kvinnor“.)

*„Saken är den, ser ni, att den
starkaste man i världen är den, som
står mest allena“.*

(Ibsens „En folkefiende“.)

Jag var ung, icke obemedlad och hade
literära böjelser — intet under alltså,
att jag höll mig för god för tjänsteman-
nens vanliga bana med långsamt stigande
i graderna. Att tvifla på min begåfning
åt journalistkallet hade varit klenmodigt.
Jag hade i skolan presterat de bästa upp-
satserna och de teaterkritiker, jag skrivit
i en större daglig tidning, hade väckt
uppseende. Jag var slutligen icke utan
hvarje förbindelse med pressen, ty bland
de unga män, med hvilka jag om aft-
narne sammanträffade i Café Margot

befann sig äfven en doktor Bernthal, som redan innehade en af redaktörsplatserna för „Fria Ordet”, ett „genomliberalt” blad.

När jag meddelade min onkel afsigten att blifva publicist, sade denne: det är skada på dig att du skall gifva dig in i den dagliga pressens vefva, men jag ser att jag icke kan hålla dig tillbaka. Då du för öfrigt absolverat din examen, så kan du ju alltid återvända till tjänstemannabanan. Ske därför det som icke kan undvikas. Jag kan äfven jämna för dig vägen, ty jag står tillfälligtvis i vänskapsförhållande till några herrar som tillhöra Dagbladets förvaltningsråd.

— Bäste onkel, utropade jag uppbragt, hur kan du tro, att jag skulle vilja tillhöra en redaktion, som icke står fri och oberoende från alla sidor, utan helt och hållet påverkas i sin riktning af regeringen och byråkratin. Nej, bästa onkel, jag kan endast tjena den fria pressen.

— Hur du vill, menade min onkel. Jag för min del skulle bällre vilja bero af fint bildade tjänstemän, än af den förste bästa privatperson, som vill spela en rol och gagna egna syften.

Jag var förtretad men sökte lugna mig med tanken att onkel var en gammal man, som icke hade något begrepp om den moderna fria pressens väsen.

Jag vände mig ännu samma qväll till doktor Bernthal och frågade huruvida han kunde förskaffa mig inträde i något själfständigt blads redaktion.

Doktor Bernthal tog sina glasögon från näsan, rengjorde dem med en snibb af sin näsduk och satte dem ånyo på. „Jag kan hjälpa er, sade han, flyttande sig närmare, och maddelade mig förtroligt att samma dag en plats vid „Fria Ordet” blifvit ledig. Den person, som bearbetat England, Ryssland och Orienten och dessutom bort prestera tvänne ledande artiklar i veckan inom den högre politikens eller de sociala frågornas område samt en krönika per månad, hade blifvit entlegigad för oförlätlig lätja. „Kom blott i morgon klockan tolf på kontoret”, slutade doktor B., jag skall mellertid tala med hufvudredaktören och tviflar icke på att saken skall arrangeras”.

Hvem var lyckligare än jag! Vål visste jag icke stort mycket om England, litet om Ryssland och ingenting om Orienten, men i det stället var jag hemmastadd i de stora och allmänna frågorna, och det öfriga kunde man nog inhemta.

Följande dag kl. tolf inträdde jag i „Fria Ordets” redaktionslokal. Vännen B. presenterade mig för hufvudredaktören, doktor Hasemann. Denne gjorde ett mycket sympatiskt intryck, och vi kom-

mo snart öfverens om de vilkor, på hvilka jag skulle inträda i redaktionen. Hasemann skakade min hand och sade: „om ni lika mycket kommer att behaga herr Fischer som mig, äro vi i morgon kollegor.“

— Hvem är herr Fischer? sporde jag.

— Tidningens egare. Men der är han redan! Tillåt mig, herr Fischer, att för er presentera den person, om hvilken jag i dag talade med er, herr X.

Herr Fischer var en ståtlig, högst elegant man. Han hade ett smått tillbakadraget väsen, rörde sig gravitetiskt och talade med förnäm ton. Han intog utan vidare den plats, som Hasemann vördnadsfullt afstod åt honom, och bjöd mig med en gest att taga plats bredvid sig i soffan samt stälde till mig några frågor, hvilka hänförde sig till min bildningsståndpunkt. Derpå reste han sig ånyo och sade med förbindligt leende: „det skulle fägnas mig om herrarne komme till enstämmighet“, samt lemnade rummet.

När jag följande dag inlemnade min första ledande artikel — den hette: „Hvar finnes utvägen?“ — deri jag utvecklade att en verklig försoning mellan folk och regering blott vore möjlig, om rikskanslern afginge, yttrade Hasemann, efter att hafva läst den:

— Det är allt mycket vackert och godt

och äfven sant, men detta skola vi aldrig bringa igenom hos hr Fischer.

— Hur? frågade jag förvånad, hvad angår oss hr Fischer?

Hasemann smålog. — Bäste hr X., hr Fischer är ju egare af bladet.

— Min Gud, utropade jag, må vara så, men ni är ju redaktören!

Hasemann ryckte på axlarna.

— Sak samma, sade han, men det går ej an. Hr Fischer inskräpte mig ännu i går att anslå en mildare ton och buffvudsakligast skona rikskanslern. Han bar nämligen . . . Jag kan ej närmare inviga er . . . men han är . . . han är för närvarande uti ett privat företag beroende af rikskanslerns goda vilja.

— Men hvad angår det oss, utbrast jag häftigt, det der äro privatangelägenheter.

— Ja, men egarens privatangelägenheter.

Jag stod ett ögonblick som förstenad. Derpå frågade jag beslutsamt: — står mannen att träffas?

— Ja, om ni nödvändigt vill det. Hans kabinett är en trappa upp.

Några ögonblick senare stod jag i Fischers särdeles eleganta mottagningsrum. Han kom emot mig, bugade sig och ytttrade förbindligt:

— Hvarmed kan jag tjena er, herr X?

I stället för svar öfverräckte jag honom min artikel:

— Der Hasemann menar att denna artikel icke kommer att gå igenom, sade jag flämtande.

Herr Fischer satte sig ner, läste igenom artikeln hvarvid han flere gånger smålog och sade derefter i det han återgaf mig manuskriptet: „Nej det passar verkligen ej, alldeles ej“.

— Hvarför icke? sporde jag kort.

Herr Fischer anvisade mig en fätölj bredvid sig, lade, efter det jag satt mig, sin venstra hand på min arm, lutade sig framåt och sade:

— Vi äro endast sedan kort tid bekanta, men jag vill gifva er ett bevis på mitt förtroende. Jag kan ej tillåta att rikskanslern blir angripen, ty min bror, som för en viss inrättning är i behof af anslag, är helt och hållet hänvisad till kanslerns gunst. Min svågers utnämning skall dessutom i dagarne föredragas å högsta ort och min kusins ansökan om statsunderstöd för nya forskningsfärder — bara humbug för resten, men karlen måste lefva! — ligger äfven för närvarande hos rikskanslern. Ni tillgifver mig, att jag under sådana omständigheter måste skona denne.

Jag stod upp, bugade mig och lemnade rummet. Detta var en skön historie.

Skulle jag nu genast träda tillbaka och låta utskratta mig af min onkel? Jag stannade kvar, eburu inom mig beträffande „fria pressen“ uppstego allehanda kätterska tankar. Men det skulle blifva ännu bättre.

Herr Fischer bekymrade sig ej alltför mycket om tidningen, så att vi i det hela hade ganska drägligt spelrum. Hur skrämda blefvo vi ej därför, när han en vacker dag förkunnade oss att han sålt tidningen till ett bolag.

Chefen för bolaget, som några dagar derefter presenterade sig för oss, var en liten svartmuskig man med utseendet af en rätt hund. Han var mycket höfelig, men hans höflighet gjorde städse intryck af grofhet. Han förebrädde oss på sätt och vis att prenumerationen på tidningen ej var så betydlig, som han det antagit och uppfordrade oss att hädanefter vara pikantare.

När jag följande morgon enligt vana genomläste tidningen, fann jag der en korrespondans, som kom mig att förskräckt fara upp. Den innehöll ett nedrigt angrepp på en mig personligen bekant, högst aktningvärd politisk motståndare. Jag skyndade ögonblickligen till Hasemann och frågade genom hvilket missförstånd denna artikel kommit in i vårt blad. Han blickade förläget ner och ryckte på axlarna.

— Hvad vill ni, sade han, den kommer från bolagschefen.

— Men dylikt få vi ej tåla! utbrast jag uppbragt.

Hasemann teg

En dag hade jag skrivit en uppsats i frågan om samundervisning för gossar och flickor, en fråga som för tillfället i en del af pressen lifligt debatterades, samt uttalat mig emot samuppföstran i allmänhet och i synnerhet emot öppnandet för qvinliga elever af tillträde till en nyligen endast för gossar inrättad skola, hvilken omfattats af ganska allmänt intresse, emedan den var afsedd att förverkliga moderna undervisningsprinciper.

Jag hade kryddat min artikel med följande utdrag ur den amerikanske fysiologen, dr *Clarke's* (som tycktes mig hafva hufvudet och hjertat på rätta stället) utlåtande i denna fråga, hvilket utdrag jag uppläste:

„Den hjernans verksamhet, hette det deri, förmedels hvilken kunskaper förvärfvas, är enahanda för begge könen, men det lifvets funktionssätt, som ger hjernan dess finaste näring och såmedels sätter henne i stånd att utöfva denna sin verksamhet på bästa sätt, den är icke densamma hos begge könen.

Under de fyra åren mellan det fjortonde och adertonde fullgör en flicka en

mängd fysiologiska cellväfnads omsättningar, som hos en yngling utföras endast under en dubbelt så lång tid, Ögonskenligt är, att, om under denna period den bästa växt och trefnad skall ega rum och en lycklig utveckling inträda vid dess avslutning, så måste förbrukandet af sagda väfnad, som åtgår vid studier, arbete och hela lefnadssättet för öfrigt, icke vara så stort, att det ersättes endast med nybildningar. Vidare är det i ögonen fallande, att en flicka, hvilken naturen inom ett begränsadt tidmätt och i ett bestämt syftemål ålägger ett så stort fysiologiskt arbete, icke kan disponera öfver likaså mycken kraft till skolarbete som en gosse, af hvilken naturen under motsvarande period kräfver mycket mindre. Ett nytt konto måste öppnas för den rikliga växten, så att ersättningen kan öfverstiga förbrukningen.

Med gemensam uppföstran förstå vi fullkomlig likhet i afseende å tid, rum, metoder, studier och hela arbetsordningen för öfrigt, så att ålder och framsteg, men icke könet, blifva de bestämmande vid klassindelningen. Det är mot den gemensamma undervisningen i denna ordets egentliga mening fysiologin protesterar, och det är från denna gemensamhet i undervisning och uppföstran, hvilken är ett så framträdande karaktersdrag i vårt

amerikanska skolsystem, som det onda har sin upprinnelse, hvilket beskrifvits i den kliniska delen af denna skrift och hvilket hotar med att bringa kvinnokönet hos oss att fullständigt vanslägtas.

Att en undervisning, som är afsedd för hvardera könet särskildt, bringas upp så högt som möjligt, är en fordran, som man innerligen önskar att måtte uppfyllas. Ett gemensamt undervisande af begge könen är en förbrytelse mot Gud och menskligheten, mot hvilken fysiologin måste aflägga sin protest. Man handlar i dylika fall på samma sätt, som en trädgårdsmästare, som har lyckats få ett olon att växa opp till en ek och derpå vill på alldeles enahanda sätt behandla en drukkärna för att få den att växa opp till en vinranka. Samma undervisning och främst då den sker gemensamt, förstör det ena könet och måhända dem begge.

En sak är att uppställa ett mål för gossar och flickor, som de, hvar på sitt sätt, ega att inom förloppet af vissa månader och år uppnå; något helt annat är det deremot att låta dem i daglig täflingskamp med enahanda förbrukande af krafter skrida framåt emot detta mål sida, vid sida samt utmed samma väg. Det dagliga arbetet skall medföra en upphetsning, om hvilken man ej visste nå-

got, ifall de arbetade hvar för sig. — Det kön, som kommer att lida mest i denna ödesdigra täflingsstrid, skall, såsom erfarenheten också ger vid handen, vara det, som innehåller den största summan af kraft till omedelbart bruk, och detta kön är kvinnokönet.

Två, tre släktled af qvinliga studerande, som inbemt sin lärdom vid den gemensamma undervisningen, böra hafva aflöst hvarandra, innan man kan bilda sig en tillräckligt klar föreställning om den skörd, som detta undervisningssätt skall lemna. Fysiologen byser fruktan för utgången; den ifrige reformvännen, som icke bryr sig om menskliga lidanden och menniskolif, om blott hans teorier vinna rådrum för sig, skall kanske med sinneslugn, ja med välbehag, se experimentet utföras⁷⁾.

Redaktören, som uppmärksamt åhört läsningen, skakade på hufvudet. Jag är af alldeles samma åsigt som ni, men vi kunna dock icke införa er artikel. Inflytelserika aktieegare af hvardera könet i vårt tidningsföretag ifrå för denna sak och skola icke sky några medel för att nå sina egoistiska syftsmål. De skola icke gilla införandet af denna uppsats, och jag beror ju af dem . . .

Men då artikeln mycket behagade Hagemann, medgaf han mig dock att införa

delar deraf *under strecket*, i min nästa krönika. Ofvan om strecket behandlades frågan helt annorlunda. Medan vi afbandlade denna sak, kom en af redaktörsbiträdena, en man med intelligenta ögon, in med ett manuskript, som han räckte åt Hasemann. Denne såg igenom det och skrattade förnöjdt.

— Rätt så, sade han: „om det gäller konkurrens, vilja vi visa, att vi icke äro de som ärna gifva efter“. Så skall det låta, det ser så „vådligt stiltigt“, så morskt ut!

Och så skrattade han åter omåttligt.

Det gälde en tirad angående följtongskonkurrens med en annan tidning på platsen.

— Kasper! ropade redaktören och en ung man med krigisk air skyndade in, har ni antecknat de der ställena i Aftonbladets artikel, hvilka ha en sådan slående likhet med några uttryck i den der danska veckotidningen? Vi få icke glömma att ordentligt föra bok öfver alla våra kollegors små synder, öfver hvarje uttryck som vi blott kunna haka oss fast vid . . . då vi icke hafva något att säga i sak.

Kasper hade oförskämduheten att hviska till mig:

— Ni mins väl, att br hufvudredaktörens afhandling för en högre akademisk grad blef underkänd af fakulteten på

grund af öfverbevisade ordagranna plagiat — *eröfringar med snillets rätt*, som pappa Dumas skulle kallat dem? Gamla vanan sitter i allt ännu och därför fröjdar han sig så högljudt, när han någon gång ertappar en kollega för små vittra snedsprång.

Så var det en gång fråga om teatern, hvilken sköttes på ett primitivt och bakvändt sätt, som nästan var en skam för sambället, ehuru skådespelarne gjorde sitt bästa. Jag ville bl. a. klandra valet af ett stycke.

— Nej, icke något klander om teatern! Direktörerne äro aktieegare i „Fria Ordet“ allesamma. De ha tvärtom i dag pr telefon anbefalt oss att åtminstone till i morgon ha i ordning en lofprisande artikel om teaterstyrelsen*), samt insänt en notis om ett gästabud, som de gifvit för att omstämma den illa bemötta teaterpersonalen, hvilken bl. a. utaf en af direktörerne jämnstälts med cirkus-sujetter, (det finnes „vittnen“ derpå), och i hvilken notis de inflikat at

*) Följande dag stod ganska riktigt den rosande artikeln i „Fria Ordet“ införd under rubriken „Insänt“ och undertecknad „mångårig garant och teatervän“. Men stilen var alltför känspak för att man icke skulle igenkänna en inflytelsesrik medarbetare i „Fria Ordet“.

en af skådespelarne i ett tal uttryckt personalens tacksambet mot direktionen — för förplägningen naturligtvis. Teaterfrågan var dessutom också under debatt på det hemliga möte af *allmänna bästas kommitterade**) hvilket var samladt härstädes första söndagen i januari — efter de stora frågornas lösning — der „läget“ diskuterades, och till hvilket vi i vårt patriotiska bekymmer också hade tillkallat bygdeoraklen. Vår *maximus* skall kommanderas fram att orera till teaterstyrelsens framma både i „Fria Ordet“ och i hemmen. Maximus är den ende, som kan rädda oss, ty fastän den plankan genom att alltid beträdas är något nött och glatt, så bär den väl oss ännu någon tid. Hans ord är väldigt, värdt *många* aktier, pösande af sjelkänsla och illfundig logik. Han har så mycken nobel öfverlägsenhet. Fallom neder och tillbedjom! — Behåll därför edra tankar och „baktankar“ för er sjelf. Nej, hurra för teaterstyrelsen, det får ni, herre, men knysta, nej, pass för det! Teatern är partiets ögonsten . . . och, uppriktigt sagdt, partiet spelar sjelft komedi. Hur ginge det med direktörernes och partiets prestige, om desse lede nederlag? Nej, då direktörerne sjelfve anse

*) Detta kuriösa möte skall utgöra föremål för ett särskildt kapitel i en samhällsroman, som i sinom tid skall utkomma af trycket.

sig — och det finnes ju verkligen andra som anse dem — oundbärliga, oersättliga, så låt dem hållas — med den äran. Svårt vore ock att finna en anständig karl, som, sedan de i åratals dragit ned den sceniska konsten, ville öfvertaga ledningen af denna konstanstalt.

Bolagschefen-teaterdirektören trädde in.

— Min herre, sade han till mig, skridande emot mig med så tysta fjöt som en katts, jag är icke alldeles nöjd med er verksamhet. Ni måste vara pikantare.

— Hvad menar ni? frågade jag.

— Ni förstår mig väl? Ni måste relatera mer om notabla resande och jernvagsfester i edra krönikor och små skandaler, på hvilka det Gud ske lof aldrig är brist, publiken tycker om dylikt . . . och så måste ni i edra ledare mera framhålla vissa statsmäns förtjenster. Man bör slå embargo på dem i tid för partiets räkning — och partiet . . . det är aktionärerne i „Fria Ordet“ icke mer och icke mindre — hvart komma vi anars?

— Men, min herre, utropade jag, hur skall ett framåtskridandets blad, hur skola vi i „Fria ordet“ —

— Tomt prat! svarade den väldige, framåtskridande är godt, men partiets väl är dock för mer, och pengar ännu bättre, oss emellan sagdt.

— Min herre, „hitintills men icke längre"! . . . Vi förstå hvarandra ej —

Mannen sökte förklara sig, men jag hade fattat mitt beslut.

— Vi måste bort! sade jag senare till Hasemann.

Han blickade mot marken.

— Ni lycklige! svarade han. Ni är ungar och förmögen, vägen står er öppen. Men jag — ni vet, jag har ätta barn!

Och han stannade och de andra stannade alla, endast jag gick. Bladet blef allt pikantare och pikantare, så pikant, att jag ruskade på mig blott jag tänkte på, att jag en gång tillhört dess redaktion.

Men de öfrige förblefvo som förr — i den fria pressens tjänst.

Epilog.

„Nu dricka vi „Fria Ordets“ skål!
Lefve det! Hip, hurra!“

Ingen instämmer?

(S l u t).

